

РОЗВИТОК РЕГІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ

УДК 711.4 + 364.122.5

М.М. ГАБРЕЛЬ,
доктор техн. наук, професор
Й.Я. ХРОМ'ЯК,
канд. техн. наук
Н.М. ЛИСЯК,

к.е.н., Інститут підприємництва та перспективних технологій, НУ «Львівська політехніка»

Принципи й шляхи розвитку міських поселень регіону в умовах адміністративно-територіальних трансформацій

Здійснено дослідження передумов розвитку міст та визначення місця адміністративного чинника в цій системі. Проаналізовано стан міст і міського розселення регіону як багатовимірного феномену, що включає виміри: людину-умови-функції-геометрію-час. Обґрунтовано принципи і шляхи розвитку міст Львівської області з урахуванням нових адміністративно-територіальних умов.

Ключові слова: урбаністика, теорія урбаністики, адміністративно-територіальна реформа, містобудівна система.

М. Н. ГАБРЕЛЬ,
доктор техн. наук, професор
Й.Я. ХРОМ'ЯК,
к.техн.н.
Н. Н. ЛИСЯК,

к.э.н., доцент, Институт предпринимательства и перспективных технологий, НУ «Львовская политехника»

Принципы и пути развития городских поселений региона в условиях административно-территориальных трансформаций

Проведено дослідження передумов розвитку міст та визначення адміністративного фактора в цій системі. Проаналізовано стан міст і міського розселення як багатовимірного феномену, включаючи виміри: людину-умови-функції-геометрію-час. Обґрунтовано принципи і шляхи розвитку міст Львівської області з урахуванням нових адміністративно-територіальних умов.

Ключевые слова: урбаністика, теорія урбаністики, адміністративно-територіальна реформа, градостроительная система.

M. GABREL,

Doctor of Economic Sciences, Associate Professor

Y. KHROMYAK,

Candidate of Technical Sciences, Associate Professor,

N. LYSIAK,

Ph.D. Lviv Politechnic National University Institute of business and innovative technologies

Principles and development directions municipal settlements of region in conditions of administrative territorial reform

The preconditions for developing cities and determining the place of an administrative factor in this system are carried out. The state of cities and urban settlements of the region as a multidimensional phenomenon, including measurements: human-condition-function-geometry-time, is analyzed. The principles and ways of development of cities of Lviv region are grounded taking into account new administrative-territorial conditions.

Key words: urbanism, urbanism theory, administrative-territorial reform, urban development system.

Постановка проблеми. Основні осередки й мережа міського розселення у Львівському регіоні головно сформувалися в період пізнього середньовіччя (XI–XV ст.) та в епоху ренесансу за певних політичних і соціально-економічних умов. Упродовж століть міста переживали періоди значних трансформацій – зміни систем господарювання, власності, управління містами та територіями тощо.

На розвиток міст і формування їх просторової структури завжди впливала множина чинників: розміщення, природно-ландшафтні умови, зовнішні комунікації, демографічна ситуація, система господарювання в регіоні і т.д. Система управління, політичний та адміністративно-територіальний устрій регіону й держави також відігравали важливу роль.

Автори сформулювали наукову гіпотезу щодо існування об'єктивної залежності між адміністративно-територіальними змінами в державі (регіоні) та розвитком міст, формуванням їх просторової структури. В нинішніх умовах трансформацій в Україні обґрунтування шляхів розвитку міст та врахування нових адміністративно-територіальних реалій у розробці стратегій їх соціально-економічного розвитку, а також в оновленні містобудівної документації, є актуальним.

Об'єктом аналізу виступають міста, селища міського типу й система міського розселення Львівської області. З дослідження вилучено обласний центр Львів.

Предметом дослідження є особливості розвитку міст регіону в нових адміністративно-територіальних умовах.

Мета статті полягає в обґрунтуванні принципів і шляхів соціально-економічного, культурного, територіального розвитку міських поселень через призму врахування адміністративно-територіальних змін, що відбуваються в регіоні й державі.

Дослідження базується на концепції міста й міського розселення регіону як багатовимірного (людина-функції-умови-географія-час) простору, що дозволяє: розглядати взаємодії між різними вимірами (подвійні, тривимірні, чотири- та п'ятивимірні поєднання), виявляти їх закономірності та окреслити місце адміністративно-територіального чинника в них; обґрунтувати принципи й шляхи розвитку міст за нових адміністративно-територіальних реалій. При цьому вирішуються завдання:

- дослідження передумов розвитку міст, визначення місця адміністративного чинника в системі;
- аналізу системи міського розселення та міських поселень регіону як багатовимірного феномену;
- обґрунтування шляхів розвитку міст та системи міського розселення внаслідок поглибленого аналізу й врахування адміністративного чинника в їх формуванні.

Теоретичні передумови розвитку міст в умовах адміністративно-територіальних трансформацій. Порушена проблема вимагає уточнення окремих понять, а також теоретичного осмислення процесів, що відбуваються в містобудівній системі регіону. Урбаністика – наука, що досліджує просторову організацію міського життя, функціонування і розвиток міських систем різного рівня, їх взаємодій між собою та з оточенням. Теорія урбаністики – система знань і закономір-

ностей, що характеризують виникнення, просторову організацію, функціонування та розвиток урбанізованих систем різного рівня.

Існуючі урбаністичні теорії та концепції розглядають міста як модель, яка включає: людину, середовище та діяльність [8]. Виміри об'єднуються й, залежно від того, який із них виділяється пріоритетним, виникають і формуються відповідні теорії (з соціальним, екологічним, історичним, економічним тощо пріоритетами) – новий урбанізм, чиказька школа, історична урбаністика, тактичний урбанізм та ін. Поширені теорії виникнення міст: гідрологічна, мілітарна, релігійна, адміністративна, економічна, торгівельна.

Окрім «власних» теорій, в урбаністику проникають концепції та ідеї з інших предметних сфер – духовно-релігійні ідеї й концепції з цим пов'язані; суспільно-демографічні концепції, пов'язані з ідеями розселення, перенаселення, міграції людей; концепції суспільств майбутнього та інформаційного (постіндустріального) суспільства; екологічні концепції сумісного розвитку урбо- й екосистем; економічні теорії та альтернативні концепції економічного розвитку; концепції простору й просторової організації суспільств; конфліктології та узгодження розвитку природи і суспільства в міських системах.

Особливе місце займають: теорія сталого розвитку як самопідтримуючий розвиток, у процесі якого задовольняються поточні потреби суспільства без збитку для можливостей розвитку наступних поколінь і природи; теорія центральних місць, що базується на позиції обумовленості розміщення економічної діяльності ринковими умовами пропозицій і попиту (модель центральних місць Крісталлера в теорії розміщення міст, правильного розміщення Кольба, економічного ландшафту Льоша, міського мультиплікатора Лоурі); комунікаційні та теорії тертя відстані як труднощів, що виникають при переміщенні товарів і людей; теорії розміщення (модель Тюнена – залежності розміщення зон сільськогосподарського виробництва довкола єдиного ринкового центру, яку А. Вебер модифікував для промислового виробництва); психологічні теорії міст, що досліджують психологічні чинники, які виникають у міському середовищі (стреси, суспільні відносини, явища масового характеру, сусідства). Виділяються також теорії циклічного розвитку й класичного еволюціонізму.

Аналіз останніх досліджень та публікацій.

Значний внесок у розвиток урбаністичної теорії внесли вчені-урбаністи України: Ю. Білоконь, М. Габрель, М. Дьомін, Е. Ключніченко, І. Фомін, Б. Черкес, а також економігеографи й соціологи – Д. Богорад, І. Бистряков, А. Осітнянко, О. Гладкий, С. Іщук, О. Кононенко, В. Нудельман, М. Пістун, А. Степаненко, В. Казанков, Г. Лаппо, В. Пацюк, Є. Шипович, С. Мохначук, О. Леснов, Ю. Пітюренко, О. Шаблій, І. Ібатулін, І. Савчук, Л. Руденко,

Виклад основного матеріалу.

Для обґрунтування теоретичних положень і шляхів розвитку міст використовуємо модель п'ятивимірного простору (2004) L-F-X-G-T (людина-функція-умови-геометрія-час) [5]. Урбаністичні системи розглядаємо як складний системотехнічний комплекс (СТК), який включає умови, людей, функції, геометрію та часовий вимір. Важливим є здійснення аналізу взаємозв'язків і взаємодій, що мають значення для містобудування й розвитку міст. Для вирішення урбаністичних завдань згрупуємо основні чинники впливу на просторову організацію міст і територій.

Ключовою складовою будь-якого населеного пункту є люди – місцеві мешканці, приїжджі, люди з обмеженими можливостями. Саме їх потреби значною мірою формують структуру й властивості міського простору. Потреби побутові, виробничі, культурно-освітні, рекреаційні тощо обумовлюють функції, які можна розділити на зовнішні, внутрішні та узгодження. Функції реалізуються за конкретних умов (природно-ландшафтних, розміщення, при обмеженнях та вимогах) і потребують ресурсів матеріальних, фінансових, енергетичних, інформаційних. Умови міст пов'язані з їх геометричними характеристиками (розмір, конфігурація, розпланування), а також з виміром часу як історією міста, його сучасністю й майбутнім.

Установлена множина з п'яти векторів (вимірів) необхідна й достатня, а також незмінна для різних сфер і рівнів міського простору. Вона включає увесь масив традиційних характеристик, застосовуваних у містобудуванні, – величина, ємність, границі, функціональна й розпланувальна організація, доступність і місце елемента в системі вищої ієрархії, історичні особливості, містобудівні й природні умови тощо.

Основні елементи й характеристики взаємодій п'ятивимірного простору подано в табл.1. Розгляд усього масиву взаємодій (подвійних, по-

трійних тощо) підтверджує в усіх поєднаннях відношення до урбаністики. Разом із тим існують комбінації, які відіграють у процесах провідну чи менш важливу роль, тобто існують пріоритетні поєднання для різних завдань містобудування.

Постає вимога виявлення ключових комірок у моделі багатовекторного простору для конкретних урбаністичних завдань. Впровадження моделі багатовекторного містобудівного простору дозволяє реформувати інформаційну базу та упорядкувати завдання урбаністики.

Парні поєднання, а їх у п'ятивекторному просторі десять, характеризують площини взаємодії двох векторів. Так, поєднання людського (L) й виміру умов (X) характеризується показниками умов життя людей і їх діяльності – комфортність, екологічний стан, забезпечення населення жит-

ловою площею. Поєднання XL стосуються можливостей задоволення духовних, матеріальних, побутових, рекреаційних, культурно-освітніх та інших потреб людей щодо умов їх життя й діяльності. До показників умов життєдіяльності в регіоні віднесемо рівень життя, комфортність умов, якість медичного, побутового та інформаційного обслуговування. До важливих умов життєдіяльності людини відноситься також рівень політичної й криміногенної напруженості. Виділяються закономірності поєднань цих вимірів та формуються завдання покращення умов.

Взаємопоєднання LF описує функціональні показники простору, що співвіднесені з людським вектором і описуються показниками забезпеченості рекреаційними й об'єктами соціальної інфраструктури, зайнятстю населення на виробництві

Основні взаємодії векторів міського простору

Елементи	Складові простору	Зміст вимірів і взаємодій простору міст (приклади)
Виміри простору	L	Людський (місцеві мешканці, приїжджі, спеціальні категорії)
	F	Функціональний (внутрішні, зовнішні, узгодження)
	X	Умови (природно-ландшафтні, розміщення, обмеження)
	G	Геометрія (розмір, конфігурація, розпланування)
	T	Часовий (минуле, сучасне, майбутнє)
Парні взаємодії (площини)	LF	Рівень забезпечення потреб
	LX	Умови життя та діяльності людей
	LX	Розподіл населення щодо умов
	LG	Розподіл населення за категоріями і по території
	LT	Динамізм людського виміру
	FT	Функціональна продуктивність, динаміка функцій
	FX	Функціональне освоєння територій
	FG	Розподіл функцій по території
	XT	Динаміка умов у часі
GT	Зміна геометричних характеристик у часі	
Потрійні взаємодії	FGX	Структура розміщення містобудівних об'єктів
	FLT	Динаміка зайнятості людей
	FXG	Стан умов життєдіяльності
	LFT	Динаміка функціональних умов
	LXT	Динаміка розподілу ресурсів
	XLG	Умови розміщення жителів
	LXG	Стан умов життєдіяльності людей
	LGT	Динаміка розселення людей
	FXG	Стан функцій у просторі
FGT	Стан структури простору	
Почетверні взаємодії	LXFT	Динаміка процесів (соціальних, виробничих, демографічних)
	LXFG	Динаміка ресурсів простору
	LFGT	Динаміка життєдіяльності простору
	LXGT	Функції простору
Містобудівний простір	LFXGT	Соціально-еколого-економічна характеристика простору міста

тощо. У кількісному вимірі воно характеризується можливими пропорціями зайнятості людей у сферах діяльності. В абсолютних одиницях це кількість людей, зайнятих різними функціями (кількість працюючих людей, структура зайнятості населення). Якість трудових ресурсів оцінюється показниками освітньо-кваліфікаційного рівня населення стосовно певної функціональної сфери, їх віковою характеристикою. У цій площині знаходиться також поєднання FL, в якому розкривається потенціал функцій щодо людини.

Зокрема, оцінюється потенційна корисність функцій стосовно потреб людей, трудомісткість функцій, рівень екологічності технологій. Постають функціональні завдання оптимізації функцій та структури функціональних зон.

Поєднання LT характеризує динамізм людського вектора – природний і механічний рух населення, міграцію, приріст населення. В історичному аспекті можна оцінювати динаміку заселення й приросту населення, збереженість етнічних традицій і особливостей. Постають завдання демографічних прогнозів, аналізу напрямів і причин міграції тощо. На перспективу можна прогнозувати динаміку показників людського потенціалу, розвитку регіону й окремих міст у людському вимірі. Поєднання TL характеризує середню тривалість життя людей, середній вік жителів міст та окремих районів регіону.

Поєднання LG включає характеристику взаємодії людей і геометричного вектора – масштабу, конфігурації та освоєності простору, що виявляється у показниках щільності населення, розподілу його по території, особливостях освоєння людьми простору життєдіяльності. В поєднанні GL характерними показниками буде середній розмір житлової площі на людину, рівень заселеності території тощо.

FG розкриває розподіл функцій на території та виявляється у показнику щільності функціональних об'єктів, поселень, розміщення рекреаційних і виробничих об'єктів – функціональна структура території, придатність її окремих зон до функціонального використання. Формуються зв'язки вимірів та завдання пошуку оптимальних масштабів для різних функцій у місті. Поєднання FX і XF характеризуються набором показників потенціалу функціональних умов регіону. До найважливіших показників цієї категорії відноситься наявний потенціал ресурсів (матеріальних, енер-

гетичних, інформаційних), а також рівень техногенних впливів на довкілля. Важливими умовами функціонування міст є наявність і якість шляхів сполучення й комунікаційної мережі, рівень розвитку функціональної інфраструктури, виробництва і збуту продукції. Постають завдання оптимізації цих поєднань шляхом покращення умов або вдосконалення функціональної організації.

XG – розподіл умов у геометричних характеристиках простору (різноманітність, концентрація умов і ресурсів у просторі). Площина «умови – геометричний вимір» об'єднує розмірні характеристики умов. Сюди ж відносяться характеристики рельєфу й конфігурації території, показники концентрації (зосередженості) умов, транзитність території. Як відомо, у містобудівній діяльності ці властивості мають суттєве значення.

У площині XT основою взаємодії є інтенсивність споживання обмежених ресурсів, характеристика змін ситуації щодо розміщення, трансформація вимог до простору. У містобудівній діяльності важливо враховувати динамічність умов, тобто їх зміну за певний проміжок часу, або її обернену величину – стабільність (частота і складність паводків).

GT – зміни геометричних характеристик у часі (масштабу, конфігурації та освоєності простору). Поєднання дає інформацію про можливу швидкість переміщення маси, енергії та інформації в просторі; змін меж і відносин з оточенням.

У площині «функції – час» (поєднання FT і TF) важлива потенційно можлива функціональна продуктивність містобудівних систем, тобто їх корисний результат або пропускна здатність за одиницю часу T. До цієї групи належать також показники динаміки функціонального розвитку в історичному аспекті й у перспективі. У поєднанні TF має значення вік основних виробничих фондів, тривалість функціональних циклів (сезонність) підсистем міста, час окупності їх функцій.

Потрійні поєднання векторів (їх десять) окреслюють тривимірний простір характеристик взаємодії трьох векторів та їх компонентів. Розкриваються ширші можливості аналізу їх взаємодії, структуризації завдань урбаністичної діяльності. Скажімо, в об'ємі взаємодії функціонального вектора (F), умов (X) та геометричного (G) окреслюється простір, що характеризує умови життєдіяльності на певний момент часу (вектор людини і часовий в цьому випадку фіксовані). Поєднання людського виміру (L), регіональних умов (X)

і геометричних характеристик (G) окреслюють стан ресурсів середовища на певний момент часу й описують ресурсну ситуацію в місті (вектори функціональний і часовий при цьому фіксовані).

Почетверні взаємодії включають п'ять варіантів у п'ятивекторному просторі, окреслюють множини більш узагальнених характеристик простору. LXFG – розглядається людський вимір, умови, функціональні й геометричні характеристики (вимір часу фіксований; окреслюється множина показників, які характеризують структуру простору). LXFT – розглядається людський вимір, умови, функціональний вектор та час, а вектор геометричних характеристик фіксується (отримуємо множину характеристик процесів у просторі). LXGT – людський вимір, умови, геометричні характеристики й час, відображають ресурси простору, а функціональний вектор фіксується. FXGT (функціональний вектор, умови, геометричні характеристики та час) – поєднання відображають умови життєдіяльності простору, а вектор людського виміру фіксований. LFGT (людський, функціональний вектори, геометричні характеристики та час) – окреслюється простір як абстрактна категорія, в якій вектор умов фіксований.

Таким чином, чотиривимірні поєднання передбачають фіксацію одного з вимірів п'ятивимірного простору, завдяки чому відбувається зниження його розмірності. Так, фіксуючи умови, формується клас завдань типового проектування. Вводячи вектор умов, відбувається приведення типового проекту до конкретних умов місцевості й вимог замовника. Фіксуючи вектор часу, формується клас завдань передпроектного аналізу в містобудуванні, оцінюється стан системи на певний момент часу. Введення вектора часу з напрямом у ретроспективу формує задачі історії містобудування; в перспективу – оптимізації містобудівних систем та їх перспективного розвитку. Фіксація функцій окреслює множину спеціальних (естетичних, ландшафтних та інших) завдань у містобудуванні. Зафіксувавши вектор геометричних характеристик простору, можемо звужувати задачі до об'єктного проектування. Фіксація людського вектора зводить завдання урбаністики до характеристик умов життєдіяльності. У цих поєднаннях зосереджені основні закономірності, важливі для окреслення шляхів реформування й розвитку міської системи розселення і міст регіону.

Повна множина характеристик простору й містобудівних завдань формується у п'ятивекторному

поєднанні (LFGT). Для цієї множини інтегральною є характеристика ефективності простору, яка включає показники корисності, економічності, екологічності, безпеки та естетики простору. Постають інтегральні завдання. Завданням найвищого ієрархічного рівня є підвищення ефективності та гармонізації містобудівної системи, яка вимагає розгляду всього масиву характеристик п'ятивекторного простору.

Багатовимірною моделлю містобудівного простору розкриває нові можливості аналізу, оцінки й синтезу містобудівних ситуацій і систем. Досліджуючи модель методом комбінаторного аналізу, можна: встановити ієрархічні рівні містобудівного простору й класи завдань у містобудуванні; будувати графічний образ основних системоутворювальних складових простору та їх взаємодій; здійснити аналіз можливих комбінацій векторів і їх компонентів. З її допомогою можна впорядкувати і поглибити аналіз простору, оцінити правильність і пропорційність побудови містобудівних систем, розробити алгоритми їх розвитку (прогнозування).

Використана модель п'ятивекторного простору виходить за межі традиційної моделі тривимірного простору (людина–середовище–діяльність), вона повніше й ефективніше характеризує виміри простору, що беруть участь у формуванні міст, включає множину дво-, три-, чотиривимірних поєднань, у межах яких можливо ефективно аналізувати взаємозв'язки та обґрунтувати принципи й шляхи розвитку містобудівних систем.

II. Аналіз міст і системи міського розселення у регіоні відповідно до обґрунтованої моделі простору. Людський вимір у системі міст і міського розселення регіону. На території Львівської області розташовано 78 міських населених пунктів, з яких:

- одне велике місто – обласний центр м. Львів (проживає 47,5% міського населення області);
- три середні міста: Дрогобич (78,6 тис. осіб), Стрий (60,5 тис. осіб) і Червоноград (68,6 тис. осіб);
- 74 малі міські населені пункти, в т.ч. 40 міст і 34 селища міського типу, які згідно з ДБНЗ60–92** відносяться до малих міст.

За кількістю малих міст, в яких зосереджено 31% усього міського населення області, Львівщина займає перше місце в Україні. Зі складу малих міст п'ять мають обласне значення: Борислав, Стрий, Новий Розділ, Моршин, Труска-

РОЗВИТОК РЕГІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ

вещь. Сьогодні в області налічується: 39 міських поселень з чисельністю населення менше 6,0 тис. осіб, 18 – з чисельністю населення від 6,0 до 10,0 тис. осіб, 8 міст – з чисельністю населення 11,0–20,0 тис. осіб, 9 міст – з чисельністю населення 21,0–50,0 тис. осіб.

Функціональний вимір. За питомою вагою населення, зайнятого у різних сферах економічної діяльності, можна виділити такі категорії малих міст:

- міста з переважаючими промисловими функціями (Борислав, Жидачів, Миколаїв, Новояворівськ, Новий Розділ, Стебник);
- транспортні вузли (Рава-Руська, Мостиська, Самбір, Стрий);
- санаторно-курортні й рекреаційні центри (Винники, Моршин, Сколе, Трускавець);
- історико-архітектурні центри (Жовква, Белз, Золочів, Угнів);

– адміністративні центри районів (Броди, Буськ, Городок, Жидачів, Жовква, Золочів, Кам'янка-Бузька, Миколаїв, Мостиська, Перемишляни, Пустомити, Радохів, Самбір, Сколе, Сокаль, Старий, Самбір, Турка, Яворів);

– господарські центри місцевого значення (Бібрка, Великі Мости, Добромилі, Дубляни, Комарно, Судова Вишня, Ходорів);

– центри низових локальних систем розселення, що надають функції з надання соціально-культурних, комунально-побутових та інших послуг населенню (Глиняни, Новий Калинів, Рудки, Соснівка, Хирів).

У схемі планування території Львівської області здійснена комплексна функціональна типізація міст за господарськими функціями (рис. 1).

При цьому виділили типи міст за господарськими функціями: центри поліфункціональні

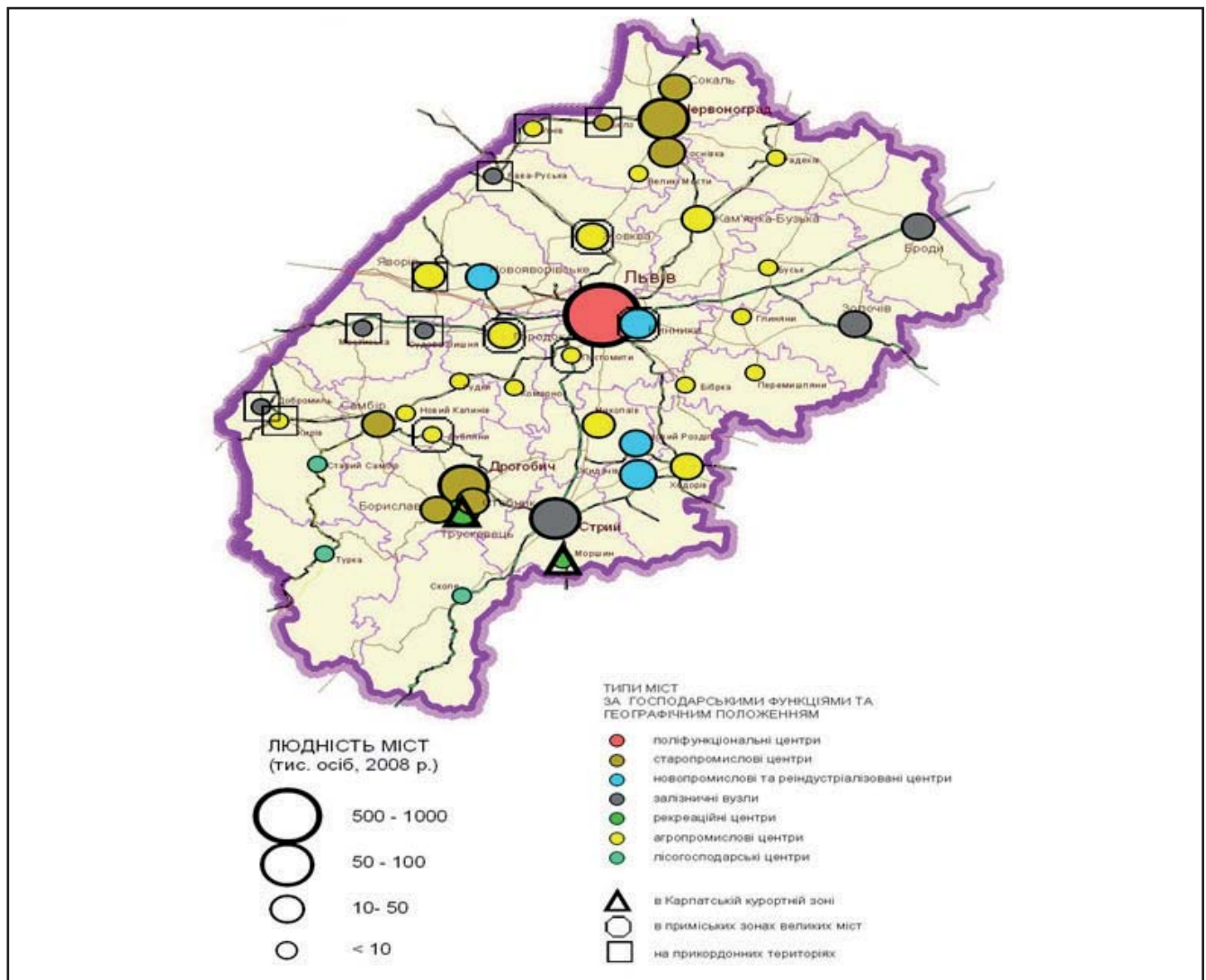

Рисунок 1. Функціональна типізація міст Львівської області

Джерело: Схема планування Львівської області. Графічні матеріали.

(багатофункціональні); старопромислові; ново-промислові (включаючи реіндустріалізовані центри); залізничні вузли; агропромислові; лісопромислові та курортно-рекреаційні центри [7].

Часовий вимір. Генеза розвитку міських поселень Львівського регіону. Дослідження генези міст регіону проведено стосовно таких історичних періодів: міста допромислового періоду (до 1772 р.); міста часів капіталізму й індустріалізації (1772–1939 рр.); міста радянського періоду (1939–1989 рр.). Характеристику кожного періоду здійснено в такій послідовності:

- загальна характеристика міст періоду (виникнення, господарка, непромислова діяльність);
- умови функціонування й розвитку міст;
- система управління та її роль у розвитку міст;
- пов'язаність міст з адміністративно-територіальним устроєм регіону.

Особливу групу міст Львівської області, які потребують спеціальних охоронних заходів, складає мережа історичних місць. Постановою Кабінету Міністрів України від 26.07.2001 року №878 міста Белз, Бібрка, Борислав, Броди, Буськ, Великі Мости, Винники, Глиняни, Городок, Добромиль, Жидачів, Жовква, Золочів, Кам'янка-Бузька, Комарно, Миколаїв, Моршин, Мостиська, Перемишляни, Пустомити, Рава-Руська, Рудки, Самбір, Сколе, Сокаль, Старий Самбір, Судова Вишня, Турка, Угнів, Хирів, Ходорів та Яворів включено до списку історичних населених пунктів України.

Із 3965 пам'яток архітектури, взятих під охорону держави в області, близько 40% розташовано в малих містах, зокрема в: Бродах – 72, Жовкві – 58, Самборі – 54, Бібрці – 46, Буську – 36, Раві-Руській – 26, Комарно – 23 і т.д. Всесвітньо відомими містами області з пам'ятками містобудування й архітектури, окрім Львова, є Золочів, Жовква, Кам'янка-Бузька. Найбільш значущими історичними об'єктами є також Замок Даниловичів у селищі міського типу Олесько, Замок Концепольських у селі Підгірці, Монастир-фортеця в селі Унів (Міжгір'я), а також розвинута мережа дерев'яних церковних споруд, які збереглися в селах області.

Геометричний вимір. Згідно зі Схемою планування території України Львівська область відноситься до найважливіших з точки зору планувального каркасу держави. Планувальний каркас області має лінійно-вузлову урбанізовану структуру, яка формується в результаті пере-

тину двох головних напрямків підвищеної урбанізації та транзитного руху: Схід – Захід, а також Північ – Південь.

Головні планувальні осі збіжні з основними транспортними зв'язками, які перетинають область зі сходу на захід (коридор №3) та з півночі на південь (магістраль Ковель–Львів, коридор №5). Домінуючим урбанізованим елементом планувального каркасу є планувальна вісь Схід – Захід, оскільки створення міжнародного транспортного коридору Київ – Берлін (А–З) найбільш перспективне. На головних планувальних осях розташовані міста: Червоноград, Жовква, Буськ, Броди, Миколаїв, Стрий, Сколе, Яворів, Новояворівськ.

Планувальні осі другого порядку визначені вздовж мережі транспортних магістралей регіонального значення. Опорними містами тут є Радехів, Кам'янка-Бузька, Золочів, Дрогобич, Самбір, Мостиська.

У структурі урбанізованого планувального каркасу території області лідируюче положення займає Львівська міська агломерація, яка територіально розвивається. На першому етапі розвитку міста в його структуру увійшли поселення ближнього кола: Винники, Рясне, Рудно, Дубляни, Брюховичі. На сьогодні в зоні активного впливу Львова знаходиться друге коло поселень – Пустомити, Городок, Івано-Франкове, Щирець, та фактично визначається приміська зона Львова, яка потребує адміністративного упорядкування.

Умови. Основними елементами природного каркасу (який має екологічне значення) є дві річкові системи: Західного Бугу та Дністра, лісові масиви й гірська місцевість – Карпати. Урбанізована й природна системи в принципі мають бути поляризованими, але реально в деяких місцях вони перетинаються, що створює екологічну «напругу» або кризові явища. Так, найбільш загрозлива екологічна ситуація складається в басейнах основних річкових систем, тобто Західного Бугу, Дністра та їх притоків, – там, де на них «накладаються» урбанізовані осі. Басейну Західного Бугу притаманна висока освоєність (розораність складає 43%, лісистість – 22%), забруднення відбувається під впливом урбосистем поселень Буська і Сокаля. Найзабрудненішими визнано ділянки Соснівка – Червоноград – Сокаль.

Характеристика взаємодій проаналізованих вимірів. Міста Борислав, Стебник, Дрогобич, Самбір, Червоноград, Соснівка, Белз та Сокаль ха-

РОЗВИТОК РЕГІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ

рактизуються проявом соціально-економічних, екологічних і містобудівних процесів, які знижують привабливість їх територій і відповідним чином призводять до депресивних процесів. Новий Розділ, Новояворівськ, Жидачів мають сприятливі умови для розвитку нових функцій унаслідок розвитку інвестиційно-привабливих виробництв (електроенергетики, нафтопереробки, окремих галузей хімічної промисловості). Розвиток міст Броди, Рава-Руська, Стрий, Самбір, Судова Вишня, Мостиська, Добромиль значною мірою пов'язаний з транспортно-розподільчою функцією, що формується у містах, які є залізничними вузлами.

Окреме місце серед міст Львівщини посідають міста Трускавець і Моршин, які є курортно-лікувальними центрами. Сколе, Турка та Старий Самбір розміщені у гірській частині області й виділяються як лісогосподарські центри.

Серед населених пунктів області найбільша за чисельністю категорія агропромислових центрів, виробничою базою яких є переважно харчова й легка промисловість. Їх загальна кількість 19 одиниць (до цього типу також відноситься частина селищ міського типу).

Кожне третє місто області монофункціональне, тобто економічно активне населення зайняте на кількох підприємствах міста, як правило, однієї-двох профільних галузей економіки, які формують дохідну частину бюджету, забезпечують функціонування соціальної інфраструктури та інших об'єктів життєзабезпечення населення. До таких належать міста Ходорів, Дубляни, Рава-Руська, Новий Розділ, Судова Вишня, Бібрка, Рудки, Стебник, Великі Мости, Добромиль, Хирів, Новояворівськ, Соснівка, де проживає понад 150 тис. осіб, або 10% усього міського населення області.

Можна допустити зростання селищ міського типу в нових адміністративних умовах, тож на таких об'єктах зупинимось детальніше.

Усього в малих містах розміщено приблизно 5% промислових підприємств області, на яких виробляється близько чверті всієї промислової продукції області, для потреб розвитку соціального-культурного та виробничого потенціалів малих міст виконується до 15% всіх будівельних робіт області. В малих містах нараховується близько 24% малих підприємств області, якими випускалося майже 25% усієї їх продукції (робіт, послуг). У малому бізнесі (малих підприємствах, кооперативах) з урахуванням підприємців-фі-

зичних осіб зайнято приблизно 40,0% від чисельності працівників, зайнятих у галузях економіки малих міст, а питома вага його відрахувань до місцевих бюджетів наближається до 20,0%.

Житлово-комунальне господарство служить основою життєзабезпечення й розвитку малих міст. Водночас знос основних фондів галузевих об'єктів перевищує 50% і вимагає термінових робіт з їх ремонту та модернізації. Морально застаріле й енергоємне обладнання призводить до зростання тарифів на послуги з водо-, теплопостачання та водовідведення; понаднормативні втрати води й теплової енергії негативно впливають на фінансово-господарську діяльність підприємств. Відстає від середньообласних показників рівень забезпеченості населення малих міст комунальними послугами. Так, питома вага житлового фонду малих міст, обладнаного центральним газопостачанням, становить 84,3%, центральним водопостачанням – 72,5%, центральним теплопостачанням – 44,1%, каналізацією – 68,3%. При цьому мешканці значної кількості малих міст забезпечені сучасними комунальними послугами на низькому рівні. Менше одного відсотка житлового фонду оснащено центральним водопостачанням та каналізацією в містах Комарно і Сколе, на один відсоток – каналізацією в м. Городку, на 3–4% – центральним теплопостачанням у Радехові та Перемишлянах. Повністю відсутнє центральне газопостачання у Раві-Руській, Белзі та Угнові, центральне водопостачання – у Судовій Вишні, центральне теплопостачання – у Буську, Ходорові, Мостиськах, Рудках, Добромилі і Хирові, не каналізоване житло у Судовій Вишні й Угневі [7].

Незадовільний технічний стан комунальних доріг, зростає кількість аварійних і ветхих будинків. Суттєвим залишається питання налагодження збору й утилізації твердих побутових відходів, а також відповідного утримання місць їх захоронення.

Мережа лікувальних закладів малих міст області достатньо розвинена й забезпечує мешканцям доступну і своєчасну медичну опіку. Однак рівень матеріально-технічної бази закладів охорони здоров'я не відповідає сучасним стандартам якості медичної допомоги. У більшості малих міст функціонують однопрофільні стаціонари (терапевтичні чи педіатричні) з недостатнім забезпеченням медичною апаратурою й діагностичним обладнанням. Малими темпами розвивають-

ся стаціонарозамінні форми медичного обслуговування (денні стаціонари, стаціонари вдома) та впровадження практики сімейних лікарів.

Львівська область є провідним центром України щодо надання санаторно-курортних послуг. Обласні курортні й рекреаційні центри (міста Винники, Моршин, Сколе, Трускавець, смт. Східниця, Немирів) розміщені в екологічно чистих природних зонах, мають багаті запаси родовищ високо-ефективних лікувальних і мінеральних вод, грязей, розвинуту мережу санаторіїв та інших лікувальних установ, необхідний штат висококваліфікованих медичних кадрів та обслуговуючого персоналу.

Важливою складовою духовної сфери суспільно-громадського життя у містах є сфера культури, надбання якої доносяться до їх мешканців через мережу відповідних закладів. Народні доми забезпечують збереження етнокультурних зв'язків, відновлюють і популяризують народні звичаї й обряди, при них діють аматорські художні колективи, гуртки прикладного і декоративного мистецтва, клуби за інтересами тощо. Стратегічним напрямом розвитку бібліотек залишається застосування в їх діяльності інформаційних та телекомунікаційних технологій. У переважній більшості малих міст діють початкові мистецькі навчальні заклади.

Серед інших компонентів, які впливають на типізацію міст, необхідно виділити їх розміщення в курортній зоні Карпат (Трускавець та Моршин); у межах прикордонних територій (Белз, Рава-Руська, Угнів, Яворів, Мостиська, Судова Вишня, Доброміль та Хирів; у приміській зоні Львова (Жовква, Городок, Винники, Дубляни).

III. Адміністративна функція у розвитку міст регіону. Історичний екскурста генеза. Адміністративно-територіальні реформи проводяться у державах для знаходження ефективних шляхів розвитку й виведення з кризи. Ще Костянтин Великий у IV ст., намагаючись зберегти колись потужну Римську імперію, здійснив реформу, яка включала: відділення цивільної влади від військової; поділ імперії на окремі префектури з розширенням повноважень на місцях; перенесення столиці з Риму й розбудову нової – Константинополя; визнання рівноправності різних релігій, релігійних громад, у т.ч. християнської.

Допромисловий період. На землях сучасної України, її західного регіону, в середні віки, починаючи з XIV ст., простежуються наслідки кризи класичного феодалізму, зокрема ідеалу держа-

ви як приватного домену королівського чи князівського роду. Окупувавши Галицьке князівство 1349 р., польський король Казимир III з наступниками тривалий час утримувалися від інтеграції в Польське королівство, обмежившись присвоєнням собі титулу монархів Руського королівства (не змінюючи внутрішні порядки). Зауважимо, що удільна система утримувала свої позиції й у перші десятиліття польського панування, про що свідчить відновлення Белзького князівства (1387–1462 рр.) та навіть утворення Жидачівського князівства (1403–1435 рр.), яке ніколи не існувало раніше [1, 4].

Головною подією в історії України ранньомодерної епохи, адміністративного поділу зокрема, була унія Польського королівства і Великого Литовського князівства (1569 р.), внаслідок чого воєводства України перейшли з литовської під польську зверхність. Адміністративний поділ принципово не змінювався. Поступово зростала лише кількість судових округів-земель. У період економічного піднесення й, відповідно, швидкого збільшення населення будувалися нові замки, формувалися нові повіти; та навпаки, внаслідок руйнування повітового центру (замку передовсім) під час воєнних дій територія могла бути приєднана до сусіднього повіту.

Елементом адміністративної системи Речі Посполитої було міське самоврядування. Міста Польщі й Галицької Русі (XIII–XIV ст.) приймали його за зразком міста Магдебург, звідки й назва: щоб привабити підприємливих німецьких купців, монарх або власник міста надавав їм судовий і адміністративний імунітет, а також торгові привілеї – на склад (фактично примусове зобов'язання іноземних купців торгувати на міському ринку впродовж певного часу), звільнення від мит (гребельних, мостових, перевізних) у межах королівства, встановлення днів ярмарків і надання майна (земельні угіддя, млини тощо), – які б гарантували міській раді фінансову основу для справного функціонування магістратів, звільнення (як правило, тимчасове) від сплати певних податків тощо. Магдебурзьке право виявилось зручним інструментом для стимуляції розвитку міст і економічного поступу загалом. У XV ст. на території Руського й Белзького воєводств виникло 153 міста, з яких 14 королівські (на магдебурзькому праві), 38 – шляхетські. Про життєздатність магдебурзького права свідчить і факт, що воно надовго пережи-

РОЗВИТОК РЕГІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ

ло Річ Посполиту в Російській імперії й було скасоване лише після поразки польського повстання 1831 р.; у Києві – 1834 р. [11].

Найнижча ланка адміністративної системи Речі Посполитої – сільські громади, здебільшого на руському праві. Як і в давньоруський період, до складу села входило п'ять–десять дворів (димів); кілька дворів тварили громаду, яка обирала старійшину. Декілька громад формували волость (на чолі з тивуном або отаманом). Поступово кількість сіл на руському праві зменшувалася за рахунок їх переходу на німецьке чи волоське право, проте в Руському воєводстві руське право простежується ще й у XVIII ст. [1].

Результатом повстання 1648 р. стало відродження української державності у формі Гетьманщини. Гетьман Богдан Хмельницький (1649 р.) організував державу за моделлю адміністрації реєстрового козацького війська. Адміністративний формат Гетьманщини передовсім мілітарно–мобілізаційного призначення, її офіційна назва Військо Запорізьке (Запорізька Січ до складу Гетьманської держави формально не входила, хоч зберегла самоуправління і до 1709 р. фактично виступала незалежною політичною одиницею). Терени Гетьманщини було поділено на полки (значно менші за воєводства) й сотні. Кількість полків була сталою (на Лівобережжі їх існувало 10), тоді як сотні змінювалися, поступово зростаючи передовсім унаслідок колонізації степових просторів (доти малозаселених) та природного приросту населення.

В Австроугорський період (1772–1939 рр.) територія регіону розглядалась як важливий плацдарм захисту імперії та полігон можливої війни з Російською імперією. Функціонувала ефективна система адміністративно–територіальна та управління територіями, в т.ч. містами. Значні зміни в житті міст регіону за австрійського панування віддзеркалювали загальну тенденцію суспільно–економічного розвитку краю: розпад феодальних відносин і зародження ринкової економічної системи капіталізму. Знарядом інтеграції завойованих земель став новий адміністративний поділ на циркулі (основна адміністративна одиниця централізованої вертикалі влади епохи австрійського абсолютизму). 1773 р. утворено шість циркулів, які поділено на дрібніші дистрикти. Незважаючи на часті зміни кордонів, цісарський уряд прагнув втрима-

ти стабільне число циркулів (18–19). У 1853 р. адміністративну систему Галичини складав поділ на 20 циркулів: Краківський, Вадовицький, Бохенський, Новий Сонч, Тарнівський, Ясло, Ряшів, Сянок, Перемишль, Жовківський, Львівський, Золочівський, Самбірський, Бережанський, Стрийський, Станіславів, Коломийський, Тернопільський, Чортківський і Чернівецький [4].

Після 1861 р. Галичина отримала автономію, Львів став резиденцією крайових сеймів, відтак поряд з централізованою вертикаллю влади формується система місцевого самоврядування. З 1866 р. Галичину поділено на 74 адміністративні повіти. Як свідчать документи Галицького намісництва, остаточно адміністративні межі сформувалися в першій половині 1870–х років (у Галичині залишалось 74 повітові ради до 1914 р. – Бірчанський повіт ліквідували, створивши Добромільський) [9].

Міське самоврядування. З 1784 р. розпочинається процес перереєстрації міських поселень, до уваги передовсім беруться локаційні привілеї, право на ярмарки, навіть кількість євреїв (як людинність, найбільш схильну до міського способу життя), після чого відбувається наступ на міське самоврядування. У Галичині переважали міста магдебурзького права, приватні міста, як правило, були в східній частині. 1810 р. опрацьовано єдину класифікацію міст усієї монархії за критерієм чисельності мешканців і кількості будинків, а також встановлено нижню межу 2 тис. мешканців. Згідно з кадастром міських поселень 1794 р. лише 14 галицьких міст мало населення понад 2 тис. осіб. У всій Австрійській імперії (за даними 1810 р.) налічувалося 209 міських поселень, з них лише 14 міст належало до Галичини, 2 – Буковини. Унаслідок підтвердження більшістю міст своїх привілеїв і права на самоврядування міські поселення було поділено на три розряди: 1) Львів як столиця краю; 2) королівські міста, які отримали цісарські привілеї; 3) муніципальні міста – решта міст з власними магістратами. Відповідно до реєстру 1823 р. в Галичині вже нараховувалося 61 місто, 3 – в Буковині: до королівських віднесено Львів і 18 галицьких та 3 буковинські міста; муніципальних – 44, приватних – 21 (містечка не враховано) [12]. 1848 р. міста поділено на три категорії – залежно від величини річного прибутку (загалом у Східній Галичині 1857 р. нараховувалося 45 міст і 3 380 сіл, тоді як у всій Австрії ці

показники становили відповідно 891 місто й 71 580 сіл). До розряду міст законом від 13 березня 1889 р. піднесено ще 30 галицьких поселень, 19 з яких (або 63,3%) були розташовані на території Східної Галичини, а 1896 р. включено додатково 139 населених пунктів, 83 з яких (59,7%) були у Східній Галичині. Загалом наприкінці XIX – на початку XX ст. у Східній Галичині налічувалося 103, а в Західній – 68 міст і містечок. Юридичний статус міста в 1921 р. мало 95 галицьких поселень, містечок було 204 [11–12].

Централізація управління та раціональне розміщення виробничих сил радянського періоду призвели до надмірної концентрації усіх управлінських, соціокультурних функцій, виробничих та освітянських ресурсів у містах–центрах, а також до функціональної убогості малих міст, які ні не зазнають дефіциту ресурсів для самостійного розвитку. Означена проблема наявна і у Львівській області: надмірна концентрація промисловості, населення; зосередження інфраструктури в обласному центрі; диспропорції в розподілі економічного і соціально–культурного потенціалу між поселеннями; незначна організаційно–господарська роль малих міст. Львівській області вдалося протистояти негативним тенденціям зміни системи розселення, на сьогодні тут існує 1850 сільських поселень (на час розробки попередньої Схеми районного планування Львівської області планувалося 1060).

У радянський період у регіоні відбулись дві реформи, які вплинули на міста та подальший їх розвиток, – після Другої світової війни введено устрій радянської системи господарювання й власності (територія поділена на райони й сільські ради, районними центрами стали не лише міста, а й селища міського типу – Глинянський, Белзький); у 1962 р. відбулося укрупнення районів, де розміщувалась влада району (метою реформи мало стати збільшення значення адміністративного чинника як містоутворюючого, що привело б до розвитку промисловості й послуг центрів вищого рівня при зменшенні їх кількості). Таким чином, у міських поселеннях адміністративна функція була вилучена. Обласний центр Дрогобич був понижений до статусу районного центру.

Зміна адміністративного статусу не вплинула на зміни кількості мешканців. Приріст (спад) населення, незалежно від ролі адміністративної, зберігався на одному рівні. Заміни населення, спричинені не

лише натуральним приростом, а й сальдом міграції та модифікації меж (включення до адміністративних меж міст приміських поселень і територій) сприяла, зокрема, і містобудівна документація (генеральні плани повоєнних років, 1960–х та 1980–х років). Значні зміни меж відбулися також у 1960–ті роки: змінено межі 32 міських поселень, у понад два рази зросли території міст–центрів – обласних і районних (в інших поселеннях зміни не перевищили 50% їх території).

Існує прямий зв'язок між приростом мешканців і території – з долученням до міста території збільшується приріст населення. При цьому до міст долучались і слабозаселені території та сільськогосподарські землі.

IV. Адміністративно–територіальна реформа Львівщини. Еволюційні тенденції формування й розвитку міст та міського розселення регіону характеризуються: історичними змінами державних кордонів; послідовним ускладненням адміністративно–територіальної структури (перетворення губерній (1917–1923 рр.); створення округів (1925–1928 рр.); становлення і розвиток областей та районів (1932–1974 рр.); створення нових областей (1932–1939 рр.) [2]. Сучасний трирівневий АТУ України є наслідком історичного, політичного й соціально–економічного розвитку країни. Проблема адміністративно–територіальної перебудови України постає у результаті політичних та економічних змін. Становлення ринкової економіки, перехід до демократичної системи управління, посилення ролі органів самоуправління на місцях, зростання природоохоронних пріоритетів та інших факторів актуалізують питання реформування адміністративно–територіального устрою.

У процесі підготовки адміністративно–територіальної реформи 2005 р. пропонувалося запровадження 3–рівневої системи адміністративно–територіального устрою України: перший рівень – регіон (АРК, області, міста–регіони Київ і Севастополь); другий – райони, міста–райони; третій (низовий) – громади. Передбачалося, що окремі громади можуть мати статус міста–району (не менше 70 тис. мешканців), міста–регіону (не менше 750 тис. осіб).

Модель адміністративно–територіального устрою для Львівської області, запропонована Інститутом регіональних досліджень НАН України. Відповідно до запропонованої моде–

РОЗВИТОК РЕГІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ

лі при розширенні повноважень об'єднаних територіальних громад змінюється функціональна роль районної ланки в системі адміністративного устрою, наданні публічних послуг. На її рівні має забезпечуватися вирішення спільних питань життєдіяльності територіальних громад, які складатимуть район, а також питань, доцільність вирішення яких ефективніша на рівні району. При цьому пропонується укрупнення районів з наближенням їх параметрів до європейських, які базуються на урахуванні запровадженої у ЄС Номенклатури територіальних одиниць для статистики (NUTS) – 150–800 тис. жителів.

Реформування районного рівня адміністративно-територіального поділу пропонується здійснювати з урахуванням економічних, демографічних, історичних, природно-географічних, інфраструктурних та інших важливих чинників. На рис. 2. зображено пропонований проект варіанта укрупнення адміністративних районів Львівської області. Пропонується створення району, що охопить гірські території. Доцільність об'єднання в одному адміністративному районі гірських територій ґрунтується на необхідності урахування гірської специфіки в управлінні соціально-економічним розвитком цих територій,

запровадження відповідних спеціальних механізмів державної підтримки, включаючи преференційне бюджетне вирівнювання. Такі завдання доцільніше вирішувати у рамках гірського адміністративного утворення. Зазначимо, що при наявних механізмах бюджетного вирівнювання у гірських районах неможливо сформувати оптимальну мережу об'єднаних територіальних громад з просторовими параметрами, які б відповідали особливостям місцевості [1].

Сучасний адміністративно-територіальний поділ Львівської області. Область (історична дата її утворення 4 грудня 1939 р.) складається з 20-ти сільських районів і 9-ти міст обласного підпорядкування. Всього в області 44 міста, 34 селища міського типу, 1850 сільських населених пунктів (найбільша кількість в Україні). Державну й адміністративну владу забезпечують обласна рада й ОДА, в системі місцевого самоврядування 34 селищних ради, 45 міських рад, 20 районних рад і 632 сільські ради. Слід відзначити, що за період реалізації Схеми планування Львівської області (інститут «Діпромісто», 1974р.) кількість малих міст збільшилася з 71 до 74 одиниць. Протягом 1975–2007 рр. зросла кількість міст з чисельністю населення від 21 до 50 тис. осіб

Рисунок 2. Проект укрупнення адміністративних районів Львівської області, запропонований Інститутом регіональних досліджень НАН України [1]

(з 2-х до 9-ти одиниць), одночасно зменшилася кількість міст з населенням від 11,0 до 20,0 тис. осіб (з 11-ти до 8-ми одиниць) та кількість міст з чисельністю населення менше 6 тис. осіб (з 41-го до 39 одиниць). Згідно з перспективним планом формування громад у Львівській області (2016 р.) в регіоні затверджено 84 об'єднані територіальні громади, територіальних громад 556, об'єднаних територіальних громад 35; площа об'єднаних територіальних громад складає 3466.701 км² (рис. 3).

V. *Вимоги й шляхи розвитку урбанізованої системи регіону за нових адміністративно-територіальних реформ.* Будь-яка містобудівна пропозиція обґрунтовує систему принципів і вимог як найбільш загальних положень. З аналізу існуючих теорій і концепцій, а також дослідження моделі п'ятивимірного міського простору обґрунту-

ємо основні вимоги, що мають бути покладені в основу розвитку міських поселень регіону.

1. Вимога системності базується на системному підході, який передбачає, що будь-який об'єкт, процес чи явище можна розглядати як систему в зовнішньому оточенні, передбачає діяльність (наукову і практичну) як системне відображення реальності.

2. Вимога людиноцентричності передбачає, що будь-яка підсистема міста спрямована на задоволення потреб життєдіяльності людини. За цим принципом знаходимо закономірності й вимоги, які характеризують відносини людини і простору, в т.ч. пов'язані з діяльністю (виробничою, поведінки, співіснування) людини в середовищі. Діяльність має скеровуватись на покращення якості життя, а території і міські поселення повинні перетворитись у добрі місця для проживання.

Рисунок 3. План формування громад у Львівській області

Джерело: Електронний ресурс: www.loda.gov.ua

РОЗВИТОК РЕГІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ

3. Вимога ефективності. Оскільки потреби людини і спільнот пов'язані з реалізацією певних функцій у місті, розвиток має бути спрямований на забезпечення повноти й ефективності реалізацій функцій міста. Реалізація функцій і забезпечення потреб людини суттєво залежить від ресурсного потенціалу (природних умов, розміщення міста тощо). Важливими є територіальні ресурси (резерви, розподіл, розташування). Отже, ефективна реалізація функцій пов'язана з вимогами ресурсоощадності, екологічності й сталого розвитку міст – як необхідності встановлення балансу між задоволенням сучасних потреб людства і відповідності інтересів майбутніх поколінь, включаючи їх потребу в безпечному й здоровому довкіллі. Міста мають ефективно реагувати на виклики часу.

4. Принципи часової відповідності, цілеспрямованості й перспективності рішень і дій. Процес просторової організації і розвитку міст реалізується в часі (має довготерміновий характер), за який змінюються умови, ситуації; постають прогностичні задачі (передбачення змін соціальних, екологічних, економічних та інших ситуацій) та зростає їх роль у теорії урбаністики.

5. Вимога зміцнення конкурентності для розвитку міст; включає стимулювання інноваційності підприємств, зміцнення мережевої співпраці в межах громад і регіону.

Окреслені вимоги повинні супроводжуватися конкретними діями для їх дотримання, зокрема:

- змінами в законодавстві, які знімуть бар'єри і сприятимуть розвитку міст та територіальних громад. Просторова й міська політики повинні отримати високий статус і бути введені як фундаментальна категорія в законодавство;

- розробкою положень державної просторової політики, яка включатиме і міську політику, скеровану на організацію простору, об'єднання територіальних спільнот, міський транспорт і мобільність, енергетичну ефективність, економічний розвиток, охорону середовища, демографічне відтворення, управління територіями тощо;

- оновленням просторової документації. Розпочати слід з локальних міських осередків та проблемних територій (у т.ч. сільської місцевості), введення нових функцій, підтримки «сил розвитку» територіальних громад. Розвиток та просторова організація соціально, економічно й фізично здеградованих територій має опиратись на цілісну просторову політику держави і регіону;

- створенням ефективних інституцій на місцях, що реалізовуватимуть нову просторову й соціально-економічну політику на різних ієрархічних рівнях, сприятимуть покращенню умов участі територіальних громад, введенню механізмів взаємодії, підтримки та розширення участі у розвитку міст і територій;

- формуванням науково-інформаційних та центрів знань, де зосереджуватимуться знання й інформація, а також здійснюватиметься моніторинг процесів у містах та в територіальних громадах.

Стосовно Львівської області слід передбачити:

- реорганізацію урбанізованих просторів та системи розселення, формування системи центральних місць. У Схемі планування території Львівської області на макрорівні виділяються три надрайонні системи розселення – Дрогобицька, Львівська й Червоноградська. Для умов області відношення до урбанізації набуває особливого значення. Реорганізація урбанізованих систем передбачає: збереження історичної складової системи розселення; визначення меж і впорядкування урбанізованих просторів; розвиток природних, сільських та промислових просторів, що творять приміські зони; впорядкування й капіталізацію житлового фонду садово-городніх об'єднань тощо.

Реформи, що відбуваються у нашому суспільстві і в регіоні зокрема, створюють пріоритети інтенсивнішого розвитку малих містечок, оскільки саме їх малоурбанізоване середовище найбільше відповідає сучасним вимогам. При цьому варто зберегти і зміцнити урбаністичний потенціал основних центрів області (Львів, Дрогобич, Самбір, Червоноград). У Схемі визначено центри та підцентри системи розселення всіх ієрархічних рівнів: міжобласна, обласна, міжрайонна та районні системи розселення. Задоволення населення в послугах унікального попиту здійснюватиметься у Львові – центрі міжобласної та обласної системи розселення; епізодичного й спеціалізованого періодичного обслуговування – у Львові та в центрах міжрайонних систем розселення (Червоноград, Буськ, Дрогобич, Сколе), а також їх підцентрах (Сокаль, Радехів, Броди, Золочів, Яворів, Стрий, Самбір, Турка, Старий Самбір). Періодичні послуги задовольнятимуться в центрах адміністративних районів області та в підцентрах районних систем розселення (сміт Підкамінь, Комарно, Олесько, Підбуж, Журавне, Нові Стрілищі, м. Рава-Руська; м. Глиняни, смт

Новий Яричів, м. Бібрка, смт Дунаїв, с. Сморгів, м. Рудки, смт Славське, с. Підгородці, с. Орява, м. Белз, м. Добромиль, с. Верхнє Висоцьке, смт Івано-Франкове, смт Немирів). Повсякденні послуги надаватимуться в кожному населеному пункті;

– розв'язання питання транспортної доступності та розбудови структурних зв'язків на території, у т.ч. виділення зони поганої доступності до центру. В області існує ієрархічна система сполучень, виділяється рівень великомасштабних міжрегіональних і регіональних зв'язків. У схемі планування області професійно опрацьовані питання найвищого масштабу та розбудови міжнародних транспортних комунікацій. Уздовж міжнародних транспортних коридорів намічено створення 14 сервісних комплексів для обслуговування транспортних засобів та пасажирів. Крім того, поблизу пунктів пропуску через кордон, що пропускають вантажні потоки, та біля основних вузлів і центрів економічного розвитку передбачено створення логістичних центрів. Наприклад, передбачено створити логістичний комплекс біля смт Красне Буського району; логістичні комплекси поблизу с. Давидів та «Білогорща» в Зимній Воді Пустомитівського району; логістичний парк у Городоцькому районі, логістично-транспортний комплекс с. Липник Жовківського району, а також парки сервісної зони «Рава-Руська», с. Арламова Воля в Мостиському районі, «Краківець» Яворівського району та логістичний центр «Сигнівка» у Львові. Оскільки значна частина просторового потенціалу області знаходиться поза зонами впливу міжнародних комунікацій, слід поглибити аналіз і деталізувати рішення транспортних зв'язків на нижньому ієрархічному рівні, передбачати розвиток регіональних доріг, реконструкцію системи приміського транспорту, в т.ч. залізничного;

– виділення та формування системи туристичних і рекреаційних територій. Враховуючи унікальні кліматичні бальнеологічні та історико-культурні ресурси території, пріоритетним напрямом розвитку Львівщини визначена рекреація та туризм. Передбачається збільшення на проектний період у 2,5 рази об'єднаних оздоровчо-рекреаційних закладів (з 33,6 тис. місць до 82,3 тис. місць), створення близько 130 об'єктів для потреб рекреації та туризму: туристично-оздоровчі та відпочинково-готельні комплекси, молодіжні хостели, облаштовані відпочинкові

зони, спортивно-оздоровчі й спортивно-видовищні комплекси. На цьому рівні проектування є можливість здійснювати детальний аналіз ландшафтів для формування туристично-рекреаційної системи, що передбачає вивчення естетики краєвидів, атракційності ландшафтів та їх рекреаційного освоєння. Така карта об'єктивізує визначення зон пріоритетного туристично-рекреаційного використання з урахуванням природних і технічних обмежень, істотно конкретизуючи зони означених територій;

– планування охорони природи у просторовому плануванні для регіону має особливе значення у зв'язку з унікальними природно-ландшафтними умовами та загрозами їх збереження. У розробленій Схемі усунення екологічних наслідків життєдіяльності людини (побутових відходів) вирішуватиметься шляхом будівництва сміттєпереробних підприємств. Передбачено розмістити вісім підприємств такого профілю (потужністю 70–100 тис. тонн) – на території Буського, Дрогобицького, Жовківського, Золочівського, Миколаївського, Пустомитівського, Радохівського, Самбірського, Сокальського та Сколівського районів. Заплановано також будівництво підприємств промислової переробки побутових відходів у Сокальському, Дрогобицькому районах та в м. Львові.

Важливе виділення цілісних (нерозділених) природних комплексів – розглядаються ліси, сільськогосподарські угіддя, що не розділені дорогами і поселеннями та творять цілісні природні комплекси. Такі території мають особливе значення для охорони природи і є найважливішим шаром у природоохоронній інформації регіонального планування;

– виділення пріоритетних і умовно придатних територій для сільськогосподарського використання. Слід чітко визначити систему використання земель на перспективу, їх заліснення й вирощування біоенергетичних рослин. Для таких обґрунтувань наявні добрі статистичні й картографічні матеріали, зокрема Держкомзему, які містять інформацію про власність, розораність ґрунтів, локалізацію угідь з низькою родючістю, що можуть бути використані для заліснення чи біоенергетики;

– розвиток промислового комплексу та визначення індустріальних площ у регіоні; пов'язується з формуванням цілісного господарського ринку праці, товарів та послуг використанням ефектів від співпраці виробництв для збільшення кон-

РОЗВИТОК РЕГІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ

курентоспроможності регіональної економіки, з реорганізацією галузевої структури господарського комплексу (підвищення ролі науки та інноваційної продукції). Завершується проект визначенням осей розвитку та виділенням територій технопарків. Для індустріальних площ територія має відповідати вимогам доіндустріальної забудови, мати відповідний рельєф, добрий зв'язок і залізничне сполучення. У плані розвитку регіону встановлюються ділянки для технопарків, важливі як на регіональному, так і локальному рівнях. У Схемі передбачено формування ефективних форм функціонування продуктивних сил – технопарків та технополісів. Так, на базі колишнього львівського промвузла «Рясне» запропоновано створення індустріального парку машинобудівного профілю. Передбачено створити індустріальні парки в м. Броди, у районі Підберезівської сільської ради в Пустомитівському районі, на території Солотинської сільської ради Жовківського району, логістично–промисловий комплекс «Запитів» у Кам'янсько–Бузькому районі, а також створення інноваційно активних підприємств, зокрема заводу з переробки ріпаку на біопальне у Золочівському районі;

– забезпечення регіону сировинними ресурсами. Передбачено визначення пріоритетних територій такого напрямку; розроблено пропозицію розвитку сировинної бази, для чого окреслено території поширення покладів корисних копалин та складена карта сировинного потенціалу. Завдання полягає у виявленні й планувальному фіксуванні територій, здійсненні їх класифікації, а не у вирішенні питань: хто і як їх освоюватиме;

– розвиток інженерної інфраструктури, енергетичне забезпечення регіону, а також використання відновлювальних (місцевих) джерел енергії включає піднесення: цілісної системи забезпечення регіону водою, у т.ч. і створення водосховищ; системи очищення стоків і переробки відходів; систем забезпечення регіону енергією. У регіоні важливим є розвиток вітрової та малої гідро– й біоенергетики, де виділяються дві групи проблем: ставлення громадськості та ситуація на окремих ділянках. За вихідну умову взята вимога збільшення виробництва енергії на основі відновлювальних джерел.

Висновки

1. Об'єктом досліджень стали 71 міське поселення, що творять систему міського розселення

Львівського регіону. Автори сформулювали наукову гіпотезу про залежність розвитку міст від адміністративно–територіального устрою регіону.

2. Аналіз теоретичних та історичних передумов розвитку міст, дослідження сучасного стану міст, а також концепції реформи адміністративно–територіального устрою послужили основою для окреслення принципів і шляхів розвитку окремих міст і системи міського розселення регіону. Довказано ефективність моделі п'ятивимірного містобудівного простору для дослідження порушеної проблеми.

3. Прогноз розвитку майбутнього спирається на історичні знання (генезу міст) та історичні шляхи розвитку міських поселень у різних історичних періодах. Зберігається тяглість цих шляхів. З одного боку, нові шляхи чи ліквідація старих зустрічаються при радикальних реформах адміністративно–територіального устрою. З другого, – розвиток міст обумовлений не лише історичною тяглістю та зміною умов устрою, а й іншими передумовами, зокрема розвитком мережі зовнішніх комунікацій; розвитком перших галузей промисловості; торгово–обслуговуючою функцією для ближніх сільських поселень, а також локалізацією стосовно основних комунікацій, головного міста регіону, кордонів держави, природно–ландшафтних умов та ресурсів.

4. З історичного аналізу визначається головний шлях на початковому етапі виникнення й розвитку міст – торгово–ремісничий та послуг. В окремих містах, у яких після реформи 60–х років ХХ ст. основним був шлях непромислової діяльності, розвинулась промислова функція, а в поселеннях, що втратили свій адміністративно–територіальний статус розвитку, зменшилося функціональне різноманіття, що визначено на основі аналізу міського простору за п'ятьма вимірами, взаємодіями між ними та пов'язаністю з адміністративно–територіальним устроєм регіону. Можна виділити шлях: простий, що включає один напрям; складніший включає основний напрям та 2–3 додаткові піднапрями; складні включають 1–2 основних напрями та 2–3 піднапрями.

Усього нами виділено й проаналізовано п'ять шляхів розвитку, які залежно від просторової ситуації в місті можуть бути основними чи підпрямими в нових адміністративно–територіальних умовах регіону.

Список використаних джерел

1. Адміністративно–територіальний устрій України: методологічні основи та практика реформування: моногр. ; ДУ «Інститут регіональних досліджень ім. М. І. Долишнього НАН України»; наук. ред. В. С.Кравців. – Львів, 2016. – 264 с.
2. Білоконь Ю.М. Регіональне планування. Теорія і практика / Ю.М. Білоконь ; за ред. І.О. Фоміна. – Логос, 2003. – 246 с.
3. Верменич Я. Адміністративно–територіальний устрій українських земель [Електронний ресурс] / Я. Верменич // Енциклопедія. – Київ, 2003, т. 1. – Режим доступу: <http://resource.history.org.ua>
4. Габрель М. М. Просторова організація містобудівних систем: моногр. / М. М. Габрель ; [Інститут регіональних досліджень НАН України]. – К. : Видавничий дім А.С.С, 2004. – 400 с.
5. Габрель М.М. Методичні вимоги та механізми реалізації схеми планування території Львівської області / М. М. Габрель // Містобудування та територіальне планування. – 2010. – Вип. 37. – С. 100–113.
6. Графічні та текстові матеріали Схеми районного розпланування Львівської області. – К., 2009.
7. Демин Н. М. Управление развитием градостроительных систем. – К. : Будівельник, 1991. – 184 с.
8. Держархів Львівської області, ф. 146. – Оп. 4, спр. 3873.
9. Ключніченко Є. Є. Соціально–економічні основи планування та забудови міст / Є. Є. Ключніченко. – К.: Укр. акад. архітектури, НДПІ містобудування, 1999. – 348 с.
10. Мазурок О. С. Міста Східної Галичини, Північної Буковини і Закарпаття у другій половині ХІХ – на початку ХХ століть (1848–1918 рр.). Етносоціальний та економічний аспекти / О.С. Мазурок. У 2 т. – Т. 1: Етносоціальний розвиток міст – Ужгород: Карпатська Вежа, 2012.
11. Сайт Львівської обласної ради. – Режим доступу: www.loda.gov.ua

УДК332.2:338

О.О. ГАЛАЧЕНКО,
к.м.н., доцент ПрАТ «ВНЗ «МАУП»

Парадигма системно–рефлексивного маркетингу, як інструмент підвищення конкурентоспроможності санаторно–курортних послуг в умовах регіону

У статті досліджено тенденції розвитку санаторно–курортної сфери України. Визначено, що відсутність реальних, ефективних інституційних перетворень протягом останніх років на шляху до становлення національного ринку санаторно–курортних послуг спричинило й активізувало економічні процеси руйнування, невпорядкованої трансформації санаторно–курортної сфери. Проаналізовано динаміку мережі санаторно–курортних і оздоровчих закладів в Україні, що дало змогу виокремити основні стримуючі чинники розвитку сфери санаторно–курортних послуг

Ключові слова: санаторно–курортна послуга, санаторно–курортний комплекс, санаторії.

А.А. ГАЛАЧЕНКО,
к.м.н., доцент ЧАО «ВУЗ «МАУП»

Парадигма системно–рефлексивного маркетинга, как инструмент повышения конкурентоспособности санаторно–курортных услуг в условиях региона

В статье исследованы тенденции развития санаторно–курортной сферы Украины. Определено, что отсутствие реальных, эффективных институциональных преобразований в течении последних лет на пути к становлению национального рынка санаторно–курортных услуг повлекло за собой и активизировало экономические процессы разрушения, неупорядоченной трансформации санаторно–курортной сферы. Проанализирована динамика сети санаторно–курортных и оздоровительных учреждений в Украине, что позволило выделить основные сдерживающие факторы развития сферы санаторно–курортных услуг.

Ключевые слова: санаторно–курортная услуга, санаторно–курортный комплекс, санатории.